

Russisk surrogati og den moralske panikken rundt «enslige menn»

Maria Kirpichenko

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet – NTNU, Norge

Abstract: Russian surrogacy and the moral panics around ‘single men’

According to the ‘Anti-propaganda law’, the Russian state seeks to shield minors against ‘non-traditional sexual relations’. Despite this state-sanctioned intolerance, analysis reveals, that the webpages of many Russian surrogacy providers employ marketing strategies prominently featuring ‘single men’ – often used as a euphemism for gay men within the context of surrogacy. Nowhere else is the child-figure invoked in such (conceptual) proximity to the queer. The criminal case against surrogacy practitioners initiated in July 2020 exemplifies the tension that *de-facto* gay-inclusive surrogacy generates with respect to the official position of the Russian state. Drawing on the concept of homocapitalism (Rao, 2020), which offers a theoretical frame to account for the political effects of how neoliberal global free-market capitalism leverages the case for LGBTQ rights, this article inquires more deeply into this tension, asking: In what ways do surrogacy providers in Russia help to fuel moral panics with respect to the queer? What values and discourses do they appeal to when advertising their services to ‘single men’ on their websites? How do such agencies stand in conflict with respect to Russia’s current biopolitical project with its focus on ‘traditional family values’?

Keywords: surrogacy, Russia, LGBTQ, homocapitalism

Introduksjon: Kriminell surrogati

I januar 2020 ble åtte personer – helsepersonell, surrogattilbydere, et bud og en surrogatmor – arrestert og tiltalt for menneskehandel av barn. Senere ble ytterligere en surrogatmor og en kjent russisk advokat med spesialisering i surrogatisaker, Konstantin Svitnev, etterlyst. Straffesaken startet etter «funnet» av to leiligheter der det befant seg nyfødte spedbarn og innleide barnepassere. Disse spedbarna hadde blitt født etter avtale mellom to surrogatibyråer basert i Russland og utenlandske foreldre. I den første leiligheten, hvor ett av spedbarna ble funnet død, ringte barnepasseren selv etter hjelp.

Kontaktinformasjon: Maria Kirpichenko, e-post: maria.kirpichenko@ntnu.no

©2022 Maria Kirpichenko. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: Kirpichenko, M. (2022). *Russisk surrogati og den moralske panikken rundt «enslige menn»*, Nordisk Østforum 36, 202–220. <https://doi.org/10.23865/noros.v36.3698>

Etterforskningen førte til økt interesse rundt aktiviteten til et av surrogatbyråene og et tilknyttet advokatfirma som tilbød tjenester til klienter i Russland og utlandet. Dokumenter så langt tilbake som fra 2014 ble beslaglagt; disse dokumentene oppgav identitetene til både surrogater og intenderte foreldre. I startfasen la etterforskningen vekt på sakens transnasjonale aspekter. Etterforskningskomitéen undersøkte tilsynelatende en hypotese om at spedbarna ble genetisk formet *in vitro*, båret frem av en surrogatmor og solgt til utlandet (uten at barna hadde noen genetisk kobling til de intenderte foreldrene). En annen vending saken tok, er at man etter hvert beskyldte (russiske) «enslige fedre» – her brukt som en eufemisme for homofile menn – for å ha benyttet seg ulovlig av surrogati. En kilde i den russiske etterforskningskomitéen har bekreftet at etterforskerne hadde til hensikt å kalle inn en rekke «enslige fedre» (som hadde benyttet seg av dette surrogatibyrået) til avhør, og tiltale dem for menneskehandel av barn (TASS, 2020). Komitéen har verken offisielt bekreftet eller avvist denne intensjonen. Basert på avhørsprotokollen virker det imidlertid som at de intenderte foreldrenes legning var et av etterforskernes primære interessepunkter (Mikolaichjuk, 2020). Ifølge Svitnev tok flere av mennene med seg barna sine og flyktet fra landet så snart de hørte nyheten (Svitnev sitert i Rejter, 2020).

Russiske medier hadde en omfattende dekning av saken, ofte basert på klebrige forbindelser (*sticky associations*) (Ahmed i Edenberg, 2017) mellom surrogati og barnehandel for homofile utlendinger (RenTV, 2020; Stepanov, 2020). Enkelte «eksperter» kom med lignende uttalelser på offentlige arrangementer om surrogati. Utenlandske «enslige fedre» ble dermed gjort til kjernen i det russiske surrogatiproblemet.

Av de åtte anklagde har helsepersonellet blitt holdt fengslet de siste to årene med liten eller ingen fremgang i etterforskningen. Saken preges av brudd på riktig saksgang og logiske brister i aktoratets narrativ, og har åpenbart stoppet opp (se Chernova, 2021; Ivanova, 2021).

Surrogatimotstanden ble styrket av både spedbarnets dødsfall og den påfølgende straffesaken. I kjølvannet av denne motstanden har russiske lovgivere sendt inn to lovforslag, som begge foreslår å innskrenke tilgangen på surrogati til gifte og infertile russiske par. Denne utviklingen er et eksempel på hvordan barnet som figur brukes som utløser av, og legitimering for, en (homofobisk) lovmessig intervensjon i den russiske surrogatistøren. Barnet som figur er også sentral i de russiske fertilitetstjenestenes markedsføring – der den har en helt annen affektiv funksjon. Der lover den lykke (*promise of happiness*) (Ahmed sitert i Siegl, 2018) – også til homofile menn.

Med inspirasjon fra konseptet homokapitalisme (Rao, 2020), undersøker jeg i denne artikkelen spenningsforholdet som utkrystalliserer seg i disse to ganske ulike anvendelsene av barnefiguren. Jeg spør følgende: *På hvilke måter bidrar de som tilbyr surrogatitjenester i Russland til en økende moralsk panikk rundt skeivhet? Hvilke verdier og diskurser appellerer de til i sin markedsføring rettet mot «enslige menn»? Hvordan står slike byråer i konflikt med det nåværende russiske biopolitiske prosjektet med fokus på «tradisjonelle familieverdier»?*

Teoretisk tilnærming

Analysen er inspirert av Rahul Raos (2020) konsept «homokapitalisme»¹, som han utvikler i konteksten av Ugandas holdningsendringer til LHBTQ-rettigheiter.² I dagligspråk brukes homokapitalisme om sammensmeltingen av *mainstream* LHBTQ-politikk og nyliberal kapitalisme, men Raos mål er ikke bare å demonstrere hvordan homofili blir en politisk valuta på slagmarken mellom (ny)koloniale og antikoloniale makter innad og utad i et land, men også å peke på de nye overtalelsesmidlene som benyttes av nyliberal kapital og internasjonale finansinstitusjoner. Rao viser hvordan Verdensbanken og andre internasjonale organisasjoner, tilsynelatende for å tilby oppreising for Storbritannias koloniale overgrep (som innføringen av lover mot sodomi), har brukt sanksjoner for å holde tilbake økonomisk støtte og slik presse Ugandas myndigheter til å fordømme anti-LHBTQ-lovverk. Selv om det å ha et mål om å fremme menneskerettigheter kan virke nobelt i seg selv, avslører Raos analyse hvordan «denne tilsynelatende materialistiske strategien for skeiv inkludering er avhengig av en falsk forståelse av 'homofobi' som 'kun kulturell', som tilslører hvordan global kapitalisme skaper materiell uforutsigbarhet som gir grobunn for homofobisk moralsk panikk» (Rao, 2020, s. 25).³

Begrepet «homokapitalisme» bygger på konsepter som homonormativitet (Duggan, 2003) og homonasjonalisme (Puar, 2007). Homonormativitet peker på hvordan LHBTQ-politikk i USA har mislyktes i å utfordre styrende heteronormative institusjoner, og at den snarere er forankret i forestillingene om en avpolitisert homokultur som i sin tur er rotfestet i familieliv og forbrukskultur (Duggan, 2003, s. 50). Homonasjonalisme, derimot, referer til hvordan homonormative LHBTQ-rettigheiter har blitt en målestokk for staters utviklingsnivå, og en sivilisasjonsmarkør som skiller Vesten fra resten av verden (Puar, 2007). Jeg låner også begrepet «morsalisk panikk» (Cohen sitert i Rao, 2020), forstått som «utbredte og flyktige bekymringer om potensielle eller innbilte trusler knyttet til en gitt gruppe (*folk devils*), som ikke står i forhold til den objektive skade de potensielt kan eller vil utføre, og som gir næring til morsalisk forargelse og fiendtlighet rettet mot disse gruppene»⁴ (Rao, 2020, s. 154).

Denne konseptuelle verktøykassa krever imidlertid nærmere utdyping når den brukes i en russisk kontekst. Faktisk hører ingen av disse konseptene «hjemme» i Russland. Den russiske konteksten kan ikke beskrives som homonormativ eller homonasjonalistisk, men snarere som «heteronasjonalistisk» (Suchland, 2018).⁵

¹ Rahul Rao påpeker dog at konseptet har sirkulert i sosiale medier en god stund.

² I denne artikkelen vil jeg, når jeg referer til personer som har ikke-normative legninger og/eller bryter med kjønnsnormer, benytte både LHBTQ og «skeive» om hverandre.

³ Sitat oversatt fra engelsk.

⁴ Sitat oversatt fra engelsk.

⁵ Se Buyantueva, 2018 for en utfyllende litteraturgjennomgang av akademisk arbeid om LHBTQ med fokus på Russland.

Dessuten referer «homokapitalisme», slik den beskrives av Rao, hovedsakelig til ny-kolonialistiske finansielle virkemidler som benyttes for å legge press på myndigheter. Russland har aldri formelt blitt kolonisert⁶, ei heller er det direkte avhengig av internasjonale finansinstitusjoner⁷ som kunne ha påvirket myndighetenes kurs på samme måte som i Uganda. Derfor blir også konseptet homokapitalisme – i likhet med konseptene det bygger på – malplassert i en russisk kontekst. I motsetning til «homonormativitet» og «homonasjonalisme», som ikke er dekkende for å beskrive tilstandene som former skeives livserfaringer i Russland, åpner Raos konseptuelle rammeverk en mulighet til å navngi og undersøke markedets «gerilja-omfavning», som jeg kaller det, av det skeive – til tross for homofobisk kontekst. Inspirert av Raos analytiske rammeverk fokuserer «gerilja-homokapitalismen», i motsetning til det postkoloniale og myndighetsfokuserende i Raos konsept, mer på hvordan Russlands nyliberale, utadrettede surrogatmarked har vinklet sin omfavning av det skeive i en homofobisk stat som lener seg på en antikolonial retorikk.

Her anser jeg det som viktig å ta opp Russlands koloniale status – for å situere myndighetenes bruk av antikolonial retorikk, for å bygge opp under et argument inspirert av post-/dekolonial skeiv teori, og – mer generelt – å redegjøre for hvordan jeg teoretiserer.

Russlands nåværende koloniale status kan kalles en militær nybyggerkolonialisme som kombinerer trekk av både ekstern og intern kolonisering (Engelhardt, 2020).⁸ Med referanse primært til sovjettiden hevder Madina Tlostanova (2015) at Russlands posisjonering som et imperium med janusansikt «anså seg selv som koloni i møte med Vesten og som på samme tid halvhjertet spilte rollen som en karikatur av 'den siviliserte' i sine ikke-europeiske kolonier».⁹ Det brutale forsøket på å konvertere den nyetablerte russiske føderasjonen inn i kapitalismen gjennom en rekke tiltak som skulle gi rask markedstilgang, har blitt omtalt som «sjokkterapi» (merk de medisinske, sykeliggjørende konnotasjonene ved dette uttrykket, og historien med sjokkterapi som en «kur» for skeivhet – se Kayiatos, 2012). Disse markedsrettede tiltakene har hatt langtrekkende økonomiske, geopolitiske og epistemologiske effekter, som posisjonerer Russland (og hele det globale øst) som stadig «postsosialistisk» og «på etterskudd» (Kulpa et al., 2012; Müller, 2019, 2020; Pyzik, 2014).

I kjølvannet av dette traumet (Oushakine, 2009) ble den gradvis fremvoksende retoriske motstanden mot «Vesten» gjort til del av Putin-statens geopolitiske

⁶ Ikke som del av den europeiske kolonitiden, tiden som vasallstat under den gylne horde endte i det 15. århundre (se Bilz-Leonhardt (2008) for historiografiske beretninger om dette).

⁷ Verdensbanken har ikke godkjent noen lån til eller investeringer i Russland siden 2014 grunnet sanksjonering på bakgrunn av annekteringen av Krim-halvøya – se Verdensbankens nettsider for mer om dette. Hentet 5. april 2022 fra <https://www.vseмирnyjbank.org/ru/country/russia/overview#1>

⁸ Dette er synlig, som Anna Engelhardt (2020) påpeker, i Russlands annektering av Krymhalvøya i 2014. Det er enda tydeligere i krigen Russland fører i Ukraina i 2022.

⁹ Sitat oversatt fra engelsk.

grensedragning, pragmatisk kanalisert gjennom «tradisjonelle familieverdier» (Edenborg, 2018; se også under). I likhet med mange andre steder (se Rao, 2020) blir «tradisjonelle verdier» satt opp imot Vestens «kulturelle» homonasjonalistiske imperialisme, og dermed gjøres homofili til en slagmark for nasjonal identitet. Her er det viktig å påpeke, som Rao (2020) også viser, at homofobi aldri er rent «kulturelt», og det er heller ikke homonasjonalistisk imperialisme; det supplerer et spesifikt modernitetsprosjekt gjennom den nyliberale frimarkedskapitalismen (spesielt synlig, som jeg vil vise, i russiske surrogatibyråers markedsføringsmateriale).

I denne artikkelen er jeg inspirert av skeiv teori og dens analytiske arv. Gitt skeiv teoris vestlige opphav og de epistemologiske effektene av en «postsosialistisk» tilstand (Müller, 2020; Tlostanova, 2012), det vil si ekskludering av det globale øst fra en underlegen posisjon som muliggjorde en robust postkolonial kritikk av ellers universaliserte eurosentriske teoretiske modeller, kan dette teoretiske utvalget virke selvmotsigende.

Mange forskere har med rette argumentert for nødvendigheten av å dekolonisere kunnskapsproduksjonen rundt kjønn og seksualitet – både for den postsosialistiske konteksten generelt (Baer, 2002; Kulpa et al., 2012; Stella, 2015), og for postsovjetske kolonier mer spesifikt (Tlostanova, 2010). Dette handler særlig om LHBTQ-merkelapper for identitet (og kanskje spesielt den modusen av identitetspolitikk de taler for). Paradoksalt nok spiller det å diskursivt gjenopprette Russland som en «annen» godt inn i den russiske statens antikoloniale retorikk rettet mot LHBTQ-rettigheter, og risikerer å gjøre homofobiske uttrykk og homofobisk kriminalitet til ikke-eksisterende fenomener i Russland. Samtidig – og som et forsvar av valget mitt – har disse merkelappene allerede funnet veien inn i surrogatibyråenes markedsføringsmateriale og i den øvrige offentlige diskursen. Dessuten vil jeg bemerke den konseptuelle usikkerheten rundt, og inkongruensen mellom, termer som «postsosialistisk», «postkolonial» og «dekolonial» (se Moore, 2001; Müller, 2019), samtidig som at jeg tar avstand fra en smal forståelse av skeiv teori som noe som eksklusivt handler om seksualitet, og som ignorerer det (selv)kritiske potensialet det åpner for med hensyn til blant annet rase, klasse, nasjonal tilhørighet og alle former for statspålagt normativitet.

Faktisk er Raos «homokapitalisme» et eksempel på skeiv teoris post-/dekoloniale kritikk av både nyliberale maktubalanser og den analytiske frakoblingen av seksualitet/kjønnsidentitet fra klasse/kaste og rase. I sin tilblivelse har konseptet blitt brukt i et mangfold av sammenhenger, som gjør at det har fått sin analytiske kapasitet. Fortsettelsen av konseptets reise til «gerilja-homokapitalisme» – som tilbakeviser statens innbilning om ideologisk motstand med det skeive, og som er følsom overfor denne motstandens antikoloniale sammenheng – tilbyr en forståelse av den allerede eksisterende omfavnelsen av LHBTQ innenfor en homofobisk stats grenser.

«Gerilja-homokapitalisme» er et forsøk på løse den ubekvemme oppgaven med å motstå homonasjonalistiske troper om ensrettet sivilisasjonsfremgang og på samme tid kjempe for mer levelige liv for LHBTQ-personer i Russland. For å parafrasere

Lucinda Ramberg: Hvordan ser «tilbakevendte fremtider» ut? (Rao, 2020, s. 26). Dette spørsmålet viser seg å være enda mer relevant når det stilles i konteksten av assistert befruktning og reproduksjon, hvor selve barnet som figur står for fremtidigheten, og som tilskrives et skeivt subjekt (Edelman, 2004).

Data og metode

Denne artikkelen er en del av et større prosjekt om transnasjonal surrogati i/til Russland, og ble påbegynt grunnet mitt feltarbeid i Moskva og St. Petersburg i 2017. Der gjorde jeg semistrukturerte intervjuer med surrogatutøvere, en advokat som spesialiserte seg innen surrogati, overleger, administrerende direktører av fertilitetsklinikker og surrogatibyråder, samt presidenten for «Den russiske foreningen for menneskelig reproduksjon».

Artikkelens datamateriale består i hovedsak av nettbasert markedsføringsmaterieell fra surrogatibyråder basert i Russland. Utvalget av nettsider – med unntak av kjente fertilitetsklinikker og byråder jeg besøkte under feltarbeidet – ble gjort ved å benytte «surrogacy Russia» som søkeord på Google og «surrogatnoe materinstvo» på Yandex. Disse søkene ga en rekke resultater. Jeg har kun valgt ut klinikker og byråder som har hovedkontor i Moskva og St. Petersburg, og eliminert alle de regionale utøverne av surrogatitjenester (se vedlegg 1). Jeg har også eliminert «globale» utøvere av fertilitetstjenester med fysiske adresser utenfor Russland. Listen inneholder seksten nettsider i sin helhet. Her er det verdt å nevne at surrogatibyråder ofte forsvinner og dukker opp igjen under nye navn. Det finnes ikke noe felles register som har oversikt over selskaper som tilbyr surrogatitjenester nasjonalt. «Den russiske foreningen for menneskelig reproduksjon» er de eneste som samler inn statistikk om assistert befruktning og reproduksjon. Dette gjelder derimot kun de fertilitetsklinikkene som leverer inn rapporter over sine statistikker, noe som gjøres på frivillig basis. Den nylige etablerte «Foreningen for surrogati»¹⁰ viser kun til noen få byråder på sine nettsider.

Før straffesaken i januar 2020 har ett av byråene som tilbød tjenester til enslige menn lagt ned, mens et annet, som spesifikt markedsfører seg mot LHBTQ-foreldre, har dukket opp (det første blogginnlegget på nettsiden deres er datert august 2020). De intenderte foreldrene som de seksten analyserte byråene og klinikkene jobber med, varierer. Per vinteren 2022 er det tre byråder, inkludert byrådet som er under etterforskning, som eksplisitt markedsfører surrogati for enslige menn eller LHBTQ-foreldre. Ytterligere tre byråder tilbyr surrogati til «alle». To andre indikerer ikke hvilke typer intenderte foreldre de tilbyr tjenester til overhodet. De resterende syv nettsidene ordlegger seg med fraser som «barneløse familier», «infertile par» og «infertile kvinner». Blant disse syv byråene har to endret markedsføringen sin med hensyn til

¹⁰ <http://asmrussia.ru/> (Hentet 10. desember 2021)

hvem de tilbyr tjenester til etter straffesaken begynte. Da ble alle referanser til enslige menn / skeive individer fjernet.

Det må her nevnes at nettsidene har ulike versjoner på ulike språk. I noen tilfeller er ikke bare ordlyden annerledes (både mellom språk og i tidsspennet 2017–2022), men også nettsidenes oppbygging og hvilke tjenester som tilbys. For eksempel tilbød Klinik 5 på sine russiske og engelske sider surrogati kun for infertile par, mens den kinesiske versjonen av nettsiden tilbydde surrogatitjenester til «alle».¹¹ Det er også viktig å nevne at det er kun det nyopprettede Byrå 14 som eksplisitt markedsfører surrogatitjenester til «par av samme kjønn» (*odnopolye pary*) og «representanter for LHBT-samfunnet» (*predstaviteli LGBT soobschestva*). Så vidt jeg vet er det ingen som tilbyr surrogatitjenester som noen gang har brukt «homoseksuell» i de russiske versjonene av sin nettbaserte markedsføring. «En enslig mann» (*odinoki muzhchina*) er et vanlig begrep i markedsføringsmateriell på både russisk og engelsk.

I tillegg til nettsidene referer jeg til rettsdokumenter og mediedekningen av den tidligere nevnte straffesaken som hadde oppstart i januar 2020. Tidsrammen for studien dekker perioden 2017–2021 og plasseres i den videre russiske biopolitiske konteksten.

I det følgende kommer jeg først til å legge frem en generell introduksjon til nåværende russisk biopolitikk med fokus på barnet som figur og funksjonen figuren utøver. Deretter kommer jeg til å introdusere russisk surrogati, og demonstrere dets de facto homoinklusivitet. Til slutt kommer jeg til å gjøre en innholdsanalyse av nettbasert markedsføringsmateriell fra byråer som tilbyr surrogatitjenester med homokapitalisme som veiledende konsept. Mer presist kommer jeg til å fokusere på hvordan ulike typer eller kategorier av intenderte foreldre presenteres på surrogatibyråenes nettsider.

Barnet som figur og moderne russisk biopolitikk

Grunnlovsendringene som ble foreslått av president Vladimir Putin trådte i kraft 4. juli 2020. Den nye grunnloven hevder blant annet at staten skal bygges på «minnet av forfedre som har videreført sine verdier og sin tro på Gud», som er en kontrast til den tidligere versjonen av grunnloven, som hadde en mer sekulær tone. Den nye grunnloven proklamerer «den tradisjonelle familiens» forrang og fastsetter

¹¹ I henhold til mitt feltarbeid – og som det også har blitt påpekt av Weis (2021a) – har det russiske markedet innen assistert befruktning og reproduksjon orientert seg mer mot Kina og det øvrige asiatiske markedet. Jeg har ikke analysert de kinesiske versjonene av nettsidene. Så vidt jeg vet, kan før-salg-tjenestene knyttet til russiske surrogatitjenester, i hvert fall delvis, settes ut til lokale kinesiske konsulentbyråer som da har ansvar for promotering og tilstedeværelse på sosiale medier på vegne av russiske klinikker og byråer. «Enslige menn» fra Kina og andre asiatiske land har vært en ganske vanlig gruppe av intenderte foreldre i russisk surrogati. Det er absolutt interessant å sammenligne hvordan russiske surrogatitjenester markedsføres mot engelsktalende intenderte foreldre (antageligvis fra «Vesten») og deres mandarintalende klienter.

at giftermål kun er heterofilt. Endringene trekker også frem at barn skal prioriteres av staten, og at staten er forpliktet til å legge til rette for barns «allmenne spirituelle, moralske, intellektuelle og fysiske utvikling, fostre patriotisme, medborgerskap og respekt for sine eldre».¹² Ordlyden her sammenfaller med den helhetlige tradisjonalistiske vektoren for Putins russiske biopolitikk. I en periode som strekker seg over mer enn 20 år, har Putins tid ved makten vært preget av en gjenoppbygging av den russisk-ortodokse kirken og dens økende innflytelse på politiske bestemmelser (Agadjanian, 2017; Denisov et al., 2012; Erofeeva, 2013).

Barnet som påberopes i disse grunnlovsendringenes ordlyd er hovedsakelig en føyelig fremtidig borger, hvis moral, spiritualitet og patriotisme stemmer overens med det staten anser som best egnet til å opprettholde det eksisterende politiske regimet. Fasiliteringen av en «allmenn intellektuell utvikling» og «medborgerskap» i barnet bør her leses i konteksten av statens kontroll av læreplanen (med hensyn til litteratur, historie, statsvitenskap, obligatoriske «moral/religion»-timer¹³), mediesensur¹⁴ og ethvert offentlig uttrykk for opposisjonelle politiske meninger. Til slutt er «respekten for sine eldre» både en appell til kontinuitet og en forsikring mot kritiske revisjoner av historien, det vil si – i fremtiden til dette barnet – vår nåtid. Dette barnet er statens investering i selve fremtiden.

Med dette som bakgrunn blir nedgangen i folketall beskrevet som et kritisk problem, som nå er doblet. «Demografisk strategi frem mot 2025» lister opp en rekke tiltak for å øke den lave fødselsraten. Blant annet trekker dokumentet frem viktigheten av bred tilgang til fertilitetstjenester. Samtidig oppfordrer strategidokumentet til å omfavne «den tradisjonelle familien» som en løsning på den demografiske krisen. Sistnevnte har blitt hentet opp som en hovedstrategi i så henseende (se Kirpichenko, 2017). Det er innen dette rammeverket at kvinners reproduktive kapasitet har blitt koblet direkte opp mot nasjonens overlevelse (Gurko, 2008; Jarskaya-Smirnova, 2010; Leykin, 2011; Rivkin-Fish, 2010; Rosenholm & Savkina, 2010;

¹² Lov om endringer i den russiske føderasjonens grunnlov, 14. mars 2020, N1-FKZ. Hentet 7. desember 2021 fra <https://rg.ru/2020/03/16/popravka-v-konstituciyu-dok.html>

¹³ Vedtakene fra kunnskapsdepartementet fra 17. desember 2010 N1897 og fra 18. desember 2010 N1060 har innført en obligatorisk utdanningsmodul, «Grunnleggende undervisning i religiøse kulturer og sekulær etikk», og den landsdekkende olympiaden i ortodoks kultur. Målet med kurset er å formidle tradisjonelle verdier til elevene (programmet har særlig fokus på anstendig seksuell atferd). Kursmaterialet har blitt utsatt for omfattende kritikk.

¹⁴ Den føderale loven N121 FZ fra 20. juli 2012 har innført en status som «utenlandsk agent», som kan tilskrives alle medier, individer eller utenomstatlige organisasjoner som mottar finansiering fra utlandet. Det må bemerkes at ettersom statusen er tilskrevet i en forhåndsrettssak, har bevis på utenlandsk finansiering vist seg å være ikke-essensielle for avgjørelsen. Rent faktisk blir statusen tilskrevet de som offentlig uttrykker synspunkter som stiller seg i opposisjon til staten. Den statlige sensuren har intensivert med en rekke lover som ble innført 18. mars 2019, som forbyr distribusjon av «falske nyheter» (enhver form for «offentlig verdifull informasjon som viser seg å være falsk» og uttrykk for «manglende respekt for myndighetene»). I tillegg ble en føderal lov (N32 FZ) innført i mars 2022 som forbød «usanne fremstillinger» av de russiske væpnede styrkene (i Ukraina).

Sperling, 2015). Barnet som figur representerer her den essensielle produksjonen av fremtidige skattebetalere; figuren symboliserer også nasjonens kontinuitet og politikkens eksistensberettigelse. Et fremtidig barn legitimerer undertrykkende tiltak for å sikre fortsettelsen av *status quo* på en måte som forkles som «overlevelse», og som trumfer kvinners rett til reproduktiv autonomi og håndhever obligatorisk heteroseksualitet – særlig i møte med en så tydelig definert «krise» som befolkningsnedgangen har blitt fremstilt som (se Sheldon, 2016).

«Den tradisjonelle familien» forblir et ugjennomskelig konsept. Det mest omfattende forsøket på å definere den ble utført av den parlamentariske komiteen for familie, kvinner og barn under arbeidet deres med «Demografisk strategi frem mot 2025». Strategiens første tekst, til tross for å være konseptuelt motstridende og juridisk utilstrekkelig (Kirpichenko, 2017; Muravjova, 2014; Pechjorskaja, 2013), konstruerte «tradisjonelle familieverdier» ved å referere til en romantisert versjon av en før-sovjetisk fortid med påståtte storfamilier som inkluderte flere generasjoner. Denne konstruksjonen har tydelige allusjoner til monarki, patriarkat og en åndelig føyelighet underlagt den russisk-ortodokse kirken. I konteksten av den nåværende russiske staten kan denne tilnærmingen til familiepolitikk også signalisere et forsøk på en privatisering, eller individualisering, av ansvaret for pleie og sosial reproduksjon i møte med en sviktende velferdsstat.¹⁵

Dette ideologiske rammeverket informerer lovgivningen rettet mot områder innen sosialpolitikk, deriblant utdanning, abort, adopsjon og familie, men også sivilsamfunnet og ytringsfrihet (Edenborg, 2017, 2021; Makarychev & Medvedev, 2015; Medvedev, 2019; Pakhnyuk, 2019; Wilkinson, 2014). Det er ikke overaskende at barnet som figur hjemsøker disse juridiske initiativene som representant for et behov for beskyttelse. Et interessant spørsmål kan være nøyaktig hva dette barnet trenger å beskyttes mot.

En ideologisk paraply av «tradisjonelle familieverdier» fungerer som en geopolitisk veiviser ved å bekrefte den russiske statens sivilisasjonsoppdrag, og dermed gi et alternativ til «Vestens» utvikling (Edenborg, 2017, 2021; Makarychev & Medvedev, 2015; Pakhnyuk, 2019; Stella & Nartova, 2016). Hovedmarkøren som skiller Russland fra Vesten er obligatorisk heteronormativitet og den medfølgende avvísningen av homofili. I praksis oversettes dette til statssanksjonert homofobi, eller snarere en forventet skeivfobisk affekt eller holdning (*anticipatory anti-queer affect*) (Weiss, 2013).

Den beryktede anti-homofilipropagandaloven som ble innført i 2013 er et godt eksempel. Loven var ment å skjerme mindreårige fra «propaganda om utradisjonelle seksuelle relasjoner» og påla alle uttrykk av dette et administrativt ansvar. På bakgrunn av denne lovgivningen er alle tilfeller av kjønnsoverskridelse, skeiv sensualitet

¹⁵ Merk her også at pensjonsreformen fra 2018 blant annet øker pensjonsalderen betraktelig – se den føderale loven N350FZ som trådte i kraft 3. oktober. Hentet 7. desember 2021 fra <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201810030028>

eller skeive familiedannelser som er synlige i offentligheten, straffbare. Derfor er mindreårige og skeivhet noe som i minste fall skal holdes adskilt i den offentlige diskursen. Homoinklusiv surrogati er et direkte brudd med dette. Hvordan er det da mulig for skeivhet og surrogati å sameksistere?

De facto homoinklusiv surrogati

Til tross for spenningen surrogati har skapt på parlamentarisk nivå, er Russland blant noen få land der kommersiell svangerskapssurrogati har vært både lovlig og tilgjengelig for både russiske statsborgere og klienter fra utlandet.¹⁶ Surrogati kolliderer på noen måter med «tradisjonelle familieverdier»-paradigmet: Det resulterer både i barn (som ofte anses som truet av nettopp dette faktum), men også foreldre (Thompson, 2005) – alle slags foreldre.

Surrogati (og fertilitetstjenester generelt) har lenge vært kjent for sitt potensial til å destabilisere ideer som er tatt for gitt, om hvordan man utfører slektskap, relasjoner og familiedanning (Franklin, 2013). Det virker som at hovedbekymringen knyttet til surrogati er at det åpner for skeive familieformasjoner. Ikke overraskende er den russisk-ortodokse kirkens offisielle posisjon uttalt negativ både til surrogati (men også aborter og bred tilgang til fertilitetstjenester) og det skeive. Faktisk forenes de to: Kirken fordømmer eksplisitt bruken av fertilitetstjenester og surrogati utenfor konteksten av en «gudsvelsignet familie», og spesielt at det brukes av «enslige og mennesker med såkalte utradisjonelle seksuelle legninger», ettersom det er «en form for teomachisme forkledd som en misforstått oppfatning av menneskerettigheter».¹⁷ Med andre ord er det (utenlandske) homofile menn som tyr til russisk surrogati, som utløser moralsk panikk.¹⁸ Nøkkelen til å forstå hvordan homoinklusiv surrogati er mulig i Russland, er å se nærmere på kriteriene som kvalifiserer en for surrogati.

I henhold til loven er surrogati tilgjengelig på grunnlag av medisinske forhold definert av helsedepartementet, som utelukkende vedrører kvinnelige reproduktive organer.¹⁹ Dette gjør legitimiteten til pasienter i kategorier som «enslige menn» og

¹⁶ Det har vært to forsøk på å forby surrogati i Russland – ett i 2014–2015 utført av «Komiteen for familie, kvinner og barn» (med Elena Mizulina som leder) (se Kirpichenko, 2017) og ett i 2017 (se Weis, 2021b).

¹⁷ Se de grunnleggende bestanddelene i det sosiale planverket til den russisk-ortodokse kirken. Hentet 7. desember 2021 fra <http://www.patriarchia.ru/db/text/419128.html> Se også Agadjanian (2017).

¹⁸ I juni 2021 (etter oppstarten av straffesaken) uttalte den russiske føderasjonens grunnlovsdomstol at fedre av barn født gjennom surrogati har rett til den såkalte «morskapitalen» (*materinskij kapital*), en engangsstøtte med mål om å øke fødselsraten. Men, da saken var under vurdering, ble mannen som hadde tydd til surrogati som enslig far, gift. Domstolens avgjørelse er eksplisitt basert på domstolens intensjon om å forhindre diskriminering av denne familien. Rettens uttalelse er tilgjengelig på: <http://www.ksrf.ru/ru/News/Pages/ViewItem.aspx?ParamId=3621> (hentet 7. desember 2021).

¹⁹ Bestilling fra Helsedepartementet 31. juli 2020, N 803n.

«enslige kvinner som ikke lider av infertilitet» tvilsom når det gjelder å få «behandling» i form av surrogati. I praksis oversettes det å kvalifisere for surrogati til muligheten for å registrere barnet som fødes gjennom surrogati som sitt eget.

I 2010 etablerte advokatfirmaet «Rosjurconsulting», som spesialiserte seg innen surrogati, og firmaets administrerende direktør Konstantin Svitnev den første presedensen der en «enslig far» registreres som eneste forelder på fødselsattesten til et barn født gjennom surrogati.²⁰ Det er likevel vanlig at folkeregisteret nekter å utstede fødselsattest når en «enslig mann» påstår å ha eksklusivt foreldreansvar. Den intenderte forelderen må i så fall kunne dokumentere en rettsavgjørelse. Surrogatiutøverne jeg intervjuet hevdet at rettsavgjørelsene var gunstige i saker der alle nødvendige dokumenter ble fremlagt. En oversikt over domstolspraksisen viser imidlertid at dommere (med bakgrunn i barnets beste) inntar ulike posisjoner i denne sammenhengen (Dmitrieva, 2019).

Tvetydigheten rundt hvilke kategorier av intenderte foreldre som kvalifiserer for surrogati, er synlig på nettet: Noen av surrogatibyråene og klinikkene tilbyr surrogati for enslige menn, noen åpent til homofile par, og noen bare til gifte par (og enslige kvinner) med fertilitetsproblemer. Andre nettstedet igjen spesifiserer ikke kategorier av intenderte foreldre, og noen «diskriminerer ikke» og tilbyr surrogati til alle. En kort tur innom nettsidene til russiske surrogatileverandører bekrefter at surrogati for utenlandske enslige menn har vært hyppig praktisert – i hvert fall før straffesaken (Weis, 2021b).

Hvilken modernitet?

Russiske surrogatitjenester – både klinikker og byråer – er godt representert på internett. Bilder av barn er fremtredende i markedsføringen deres og formidler et løfte om lykke (*promise of happiness*) (Ahmed sitert i Siegl, 2018), det største man kan oppnå i livet – det vil si idealet om en (hvit, middel-/overklasse, ung, funksjonsdyktig) kjernefamilie.

Familieformen fremstilt i disse representasjonene er, paradoksalt nok, en reproduktiv enhet og hovedsakelig heterofil. På samme måte, når man tilbyr skeive/enslige menn å stifte familie, er det vanlig å bruke muligheten om å få *sitt eget barn* et vanlig (og forventet) lokkemiddel. Slik blir kjernefamilieidealets appell til noe som både nærer og, på en performativ måte, innfører homonormativitet (se Riggs & Due, 2012, for mer om konstruksjonen av homofile menns reproduktive ønsker på nettsidene til fertilitetstjenester). Hvorfor er dette problematisk?

²⁰ I 2009 etablerte også Svitnevs firma juridisk presedens for når en enslig kvinne blir registrert i fødselsattesten som eneforelder til et barn født gjennom surrogati. Interessant nok, innen konteksten av russisk surrogati, impliserer ikke kategorien «enslig kvinne» at hun er lesbisk, selv om noen byråer har uttalelser fra utenlandske lesbiske par på sine nettsider.

På den ene siden har forskere vært kritiske til det å søke aksept og innskrive skeivhet i de dominante institusjonene (som kjernefamilien) uten å utfordre den underliggende strukturen (Cohen, 2004; Cutas & Chan, 2012; Eng, 2010; Yarbrough et al., 2018). Samtidig hevdes det at denne kritikken i seg selv legger ytterligere press på de skeive som ønsker å bli foreldre (Gamson, 2015; Goodfellow, 2015). Det å søke normativitet som i «grader av stabilitet» (*degrees of stability*) (Butler sitert i Rao, 2020) gjennom å «stifte familie» eller «få *sitt eget barn*», kan være måter å oppnå et mer levelig liv på.

Det kan argumenteres at homonormativitet, som et konsept med negative konnotasjoner, er utilstrekkelig i nasjonale kontekster kjennetegnet av statlig homofobi – som Russland – hvor eksistensen til skeive subjekter/partnerskap/familier, uansett om de drar nytte av privilegier og/eller er modellert etter den heteronormative kjernefamilien eller ikke, ikke kan anses å være i samsvar med de dominante normene (Mizielinska & Stasinska, 2018). Relatert til dette, og mer generelt, kan en stille kritiske spørsmål til hvordan skeiv teori trekker mot anti-normativitet på en måte som konseptualiserer normer som stabile og alltid undertrykkende (Wiegman & Wilson, 2015).

Her vil jeg vende oppmerksomheten bort fra de intenderte foreldrenes motiver og erfaringer, og i stedet fokusere på motivasjonene til de russisk-baserte surrogatitjenestene som løfter frem sin homoinklusivitet. Noen av surrogatitjenestene ser på sin inkludering som et spørsmål om reproduktiv rettferdighet (se Smietana et al., 2018 for en omfattende litteraturoversikt) og fremhever at å få barn er en grunnleggende rettighet for ethvert individ, og at likestilling mellom menn og kvinner (med hensyn til forplantning og dermed tilgang til surrogati) er garantert av den russiske føderasjonens grunnlov. Selv om denne holdningen utvilsomt bør applauderes, følger ikke nødvendigheten av å skille ut LHBTQ / homofile menn / enslige fedre som potensielle klienter direkte av dette «likestillings»-argumentet. Med andre ord er appellen til individer med en skeiv identitet som en klientellnisje ikke motivert av loven. Tilbyderne av surrogatitjenester kunne ha valgt å markedsføre seg til «alle» i sin søken etter potensielle klienter, slik mange byråer allerede gjør, men noen velger i stedet å spesifisere at de tilbyr tjenester til skeive klienter spesifikt, som gjør at de kan profitere på homonormativitet.

Som Rahul Rao trekker frem, er den skeive i de russisk-baserte surrogatitjenestene markedsføringsmaterial et «modellkapitalistisk subjekt hvis inkludering lover en fremtid med vekst og dynamikk» (2020, s. 25).²¹ Jeg vil argumentere for at kommersiell orientering mot et skeivt klientell er en markedsføringsstrategi som har en dobbel funksjon: Den både utvider klientgruppen og inkluderer de som blir sett på som potensielt interessert i surrogati (homofile, spesielt fra utlandet), mens de samtidig skriver surrogatiutøveren inn i en fortelling om vestlig modernitet. I markedsføringsmaterialet til russisk-baserte surrogatitjenester peker selve tilsynekomsten av

²¹ Sitat oversatt fra engelsk.

en velstelt, overveiende hvit, ung mann som legemliggjør det skeive subjektet (eller et enslig farskap), gjerne mens han holder et spedbarn, mot en omfavnelse av brudd med kjønnskonnformitet (i konteksten av foreldreskap og reproduksjon). Gitt at nettsidene er oversatt til engelsk og andre fremmedspråk signaliserer det også en markedsføringsorientering mot utenlandske (homofile) klienter.

Bruken av skeiv inkludering som en markør for progressivitet kombineres med en generell beskrivelse av medisinske fasiliteter og personalets kompetanse. Følgende sitater er typiske eksempler på dette:

The center provides impeccable armamentarium of clinical departments and operating theatres: the clinic is focused solely on European standards. Our patients get the best that there is in the world. (Klinikk 2)

Here the achievements of modern science and the world experience of infertility treatment, the latest developments in prenatal diagnostics and genetics have been embodied (...) The world-recognized gurus of obstetrics and gynaecology, the staff trained in European clinics; the affordable original medications – all this makes the clinic the place to realize the desire: to give birth to a strong, healthy baby. (Klinikk 10)

Moderniteten vi ser her er ganske forskjellig fra den som baserer seg på «tradisjonelle familieverdier». «Vesten» har en positiv verdi i de russisk-baserte surrogatleverandørenes markedsføringsmateriale. Slik gjør sammenkoblingen av en positiv konnotert, barnevennlig ikke-kjønnsnormativitet og verdsettelsen av «Vesten» som progressivt både sosialt og vitenskapelig (og ikke som et lokum for moralsk forfall), det nettbaserte markedsføringsmaterialet til en tilbakevisning av fortellingen om antiimperialistiske «tradisjonelle familieverdier».

Den konservative diskursive lukkingen av «Russland» refererer til en tenkt russisk fortid som kilden til landets uforanderlige autentisitet som et forsøk på å konsolidere nasjonen i møte med trusselen om det «fremmede/utenlandske». Dette står i kontrast til de utadrettede bedriftene som tilbyr fertilitetstjenester drevet av nyliberale interesser. Med deres appell til teknologibasert fremtidighet, ofte symbolisert gjennom barnet som figur (Sheldon, 2016), har fertilitetsindustrien, og mer generelt bioteknologiske bedrifter, en helt spesiell posisjon innenfor den nyliberale globale frimarkedskapitalismen (se Cooper & Waldby, 2014; Rajan, 2006; Vora, 2015). Hvis man følger denne logikken til sitt ytterste, blir mennesket – og livet selv – konseptualisert som kapital som skal utvinnes og handles med, i ganske bokstavelig, men også mer ideologisk forstand, der relasjoner formes ved å påtvinge en transaksjonell verdioptikk.

Den nyliberale ideologien som tilfører fertilitetsindustrien dens «globale fruktbaretskjeder» (*global fertility chains*) (Vertommen et al., 2022), fører til en ny normal for «sunn fornuft»; et fortolkende rammeverk for markedsrelasjoner, konkurransedyktig individualisme, privatisering, vekst og obligatorisk valgutøvelse (Hall et al., 2015; Salon Film, 2013). I denne konteksten er det naivt å tro at en de facto homoinklusivitet fra russiske fertilitetsvirksomheter er en oppriktig støtte til LHBTQ-rettigheter i Russland og øvrige land. Enda viktigere er det at denne gerilja-homokapitalistiske begrunnelsen har ekskluderende effekter.

Som Wendy Brown observerer med hensyn til den nyliberale logikken: Når individer blir forstått som kapital (som det potensielle skeive klientellet i konteksten av en russisk surrogatisøknad) avhenger begrunnelsen om man skal investere i dem eller ikke, på klientellets potensial til å bidra til eller svekke den økonomiske veksten (Brown sitert i Rao, 2020, s. 150). Dette betyr at anerkjennelse eller aksept av skeives identitet for virksomheter som tilbyr fertilitetstjenester er betinget av en garanti om kostnadseffektivitet, produktivitet og/eller positiv reklame. På den måten blir de som vurderes som uproduktive (prisene for surrogati varierer, men det er langt fra å være allment tilgjengelig for en gjennomsnittlig lønnet russisk innbygger) ansett som uverdige til å bli representert positivt i byråenes materiale. Slik Rao (2020) konkluderer, gjør antagelsen om at produktivitet er en forutsetning for inkludering at man «fjerner rettighetene til de som ikke er i stand til eller ikke vil være produktive innenfor markedets vilkår»²², som dekker de fattige/uforståelige (og man kan hevde, de sanne) skeive. Gilles Kleitz observerer meget relevant at «de fattige kan rett og slett ikke være skeive, fordi seksuelle identiteter blir sett på som et ganske uheldig resultat av vestlig utvikling og er knyttet til å være rik og privilegert. De fattige bare reproducerer»²³ (sitert i Rao, 2020, s. 140) – eller så bare reproducerer de ikke.

Mens det generelt sett er velkomment at de russiske fertilitetsvirksomhetenes økonomiske velstand går hånd i hånd med fremmingen av LHBTQ-rettigheter, gjør det å tenke på menneskerettigheter som et middel til økonomisk vekst og konkurranse-dyktig posisjonering på det globale markedet, som Rahul Rao argumenterer, dem underordnet og avhengig av disse målene (2020, s. 146). Rao antyder at prioriteringen av forretningsvirksomhetens bunnlinje over den erklærte forpliktelsen til homofiles rettigheter blir et problem når det oppstår spenning mellom dem (2020, s. 146).

Bølgen av moralsk panikk rundt enslige fedre og homoinklusiv surrogati i etterkant av den nevnte straffesaken er eksempler som taler for seg selv. Surrogatitjenestene og de medisinske fagfolkene involverte i surrogati til blant annet enslige (utenlandske) menn, endte med å bli siktet for menneskehandel. Selv om det enda ikke er klart om (og i så fall, hvordan) etterforskningen kommer til å forholde seg til surrogatiprogrammer for «enslige fedre» med hensyn til siktelsen, er det tydelig at spenningen som de facto homoinklusiv surrogati har generert med hensyn til statens biopolitiske retning, er tett knyttet til straffesaken.

Ifølge mine observasjoner har noen av de russiske surrogatitjenestene som tilbød surrogati spesifikt til enslige/homofile menn trukket tilbudet fra sitt nettbaserte markedsføringsmateriale, og noen har blitt mer motvillige til å starte surrogatiprogrammer for slike tilfeller (Weis, 2021b). Bortsett fra Konstantin Svitnev (den allerede nevnte surrogatispesialiserte advokaten og hovedtiltalte i straffesaken, som fortsatt er i utlandet), som offentlig argumenterer for lovligheten av surrogati til enslige fedre i Russland uten eksplisitt å referere til seksuelle identiteter, er det ingen

²² Sitat oversatt fra engelsk.

²³ Sitat oversatt fra engelsk.

offentlige uttalelser til forsvar av surrogati «til alle»²⁴, for ikke å snakke om påberopelser av homofiles rettigheter i forbindelse med dette. Synlighet av skeive identiteter er en epistemologisk nødvendighet for deres forståelighet innenfor den offentlige diskursen, og er også et tveegget sverd sett i lys av en statssanksjonert skeivfobisk affekt og skeivfobisk kriminalitet i Russland (Brock & Edenborg, 2020; Edenborg, 2017; Wilkinson, 2014). «In your face»-opptredenen til det velstående skeive subjektet, barnet som figur og forestillingen om «vestlig» teknologisk/vitenskapelig progressivitet i det nettbaserte markedsføringsmaterialet til surrogatitjenester i Russland har som forventet fremprovosert en bølge av moralsk panikk og en hypersynlighet av det uønskede skeive elementet. Inntrykket av aksept av den skeive og løftet om lykke gitt til «ham» av surrogatileverandørene, viste seg å være tom prat.

På grunn av juridiske tvetydigheter kan surrogatitjenester i Russland dessuten ikke garantere et positivt resultat med en surrogatiordning for en enslig far, og de kan heller ikke, som det har vist seg, garantere sine klienters og surrogaters anonymitet.

Konklusjon

Barnet som figur, representert i russisk lovgivningen som promoterer «tradisjonelle familieverdier», blir konstruert som noe som trenger beskyttelse fra å bli hjemsoekt av skeiv seksualitet og kjønnsoverskridelse. Det er derfor overraskende å se den sentimentale appellen i noen av surrogatitjenestenes markedsføringsmateriale rettet mot enslige fedre. Russisk surrogati har hittil de facto vært tilgjengelig for alle, inkludert utenlandske, enslige homofile menn, til tross for de juridiske tvetydighetene rundt «pasientkategorier» som «enslige menn» og «enslige fertile kvinner». Det har derfor skapt et spenningsforhold til hovedretningen i sosial- og familiepolitikken i Putins Russland, der «tradisjonelle familieverdier» utgjør paradigmat.

Noe som økte spenningen var at nettsidene til noen surrogatitjenester eksplisitt rettet seg mot «homofile menn» mens de presenterer et diskursivt forvirrende bilde av barnevennlig skeivhet, ledsaget av en forestilling av «vestlig» progressivitet. Selv om inkluderingen i seg selv ser ut til å være en velkommen og modig gest som viser til menneskerettighetsfremskritt, avslører en nærmere titt at et slikt geriljahomokapitalistisk ståsted kan føre til en rekke konsekvenser. For det første har det ekskluderende (homonormative) effekter overfor de som er skeive på andre måter, og de som ikke kan eller ønsker å akseptere vilkårene til det nyliberale markedet, som går til ytterlighetene når det kommer til å tilby fertilitetstjenester. For det andre viser det seg at inkluderingen av den skeive avhenger av løftet om produktivitet, og dersom denne lovnaden brytes, er surrogatitjenestenes homoinklusivitet, deres *pride*,

²⁴ «Den russiske foreningen for menneskelig reproduksjon» har utstedt en støtteerklæring til surrogati i Russland (hvor surrogati er fremstilt som et middel for å overvinne infertilitet), så vel som til det arresterte medisinske personalet.

over. Etter at straffesaken ble innledet trakk noen av klinikkene og byråene sitt løfte om lykke til de skeive/enslige mennene i sine nettbaserte markedsføringsmaterialer (og mange flere stoppet også surrogatordninger for enslige menn – se Weis, 2021b) for ikke å tiltrekke seg statens vrede, og for å holde ryktet sitt rent fra straffesakens stygge klebrighet og anklagene knyttet til den.

Markedsføring og utførelse av surrogati for enslige menn – i sammenheng med en årvåken homofobisk stat – forårsaket nok en bølge av mistenkeliggjøring av homofili i media og fra offentligheten. Fraværet av forkjempere for skeive innen reproduksjonssfæren fra russiske surrogatitjenester er forståelig; å ty til hvilken som helst form for skeivhet innen den nåværende russiske biopolitiske konteksten diskrediterer appellen grunnet dens ubegripelighet. Dette fritar imidlertid ikke klinikkene og byråene for deres ansvar, både når det gjelder livene til de «enslige mennene» og deres barn født gjennom surrogati, som flyktet landet i frykt for rettsforfølgelse eller på jakt etter et mer levelig liv, samt ansvar overfor de skeive (og deres barn) som ble igjen i Russland. For å sette det på spissen: Etter å ha utløst en bølge av moralsk panikk knyttet til homofile menn, har noen av de russisk-baserte surrogatitjenestene overlatt det til de skeive å håndtere de fremtredende konsekvensene. Ikke minst glimrer den juridiske usikkerheten og den direkte homofobiske konteksten, forårsaket av den russiske stat, med sitt fravær på tjenestenes nettsider.

Referanser

- Agadjanian, A. (2017). Tradition, morality and community: Elaborating Orthodox identity in Putin's Russia. *Religion, State and Society*, 45(1), 39–60.
- Baer, B. J. (2002). Russian gays/Western gaze: Mapping (homo)sexual desire in post-Soviet Russia. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 8(4), 499–521.
- Bilz-Leonhardt, M. (2008). Deconstructing the myth of the Tatar Yoke. *Central Asian Survey*, 27(1), 33–43.
- Brock, M. & Edenborg, E. (2020). You cannot oppress those who do not exist: Gay persecution in Chechnya and the politics of in/visibility. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 26(4), 673–700.
- Buyantueva, R. (2018). LGBT rights activism and homophobia in Russia. *Journal of Homosexuality*, 65(4), 456–483.
- Chernova, N. (2021, 5. juni). Surrogatnot sledstvie. *Novaya Gazeta*. Hentet 7. desember 2021 fra <https://novayagazeta.ru/articles/2021/06/05/surrogatnoe-sledstvie>
- Cohen, C. J. (2004). Deviance as resistance: A new research agenda for the study of Black politics. *Du Bois Review: Social Science Research on Race*, 1(1), 27–45.
- Cooper, M. & Waldby, C. (2014). *Clinical labor: Tissue donors and research subjects in the global bioeconomy*. Duke University Press.
- Cutas, D. & Chan, S. (Red.). (2012). *Families: Beyond the nuclear ideal*. Bloomsbury Academic.
- Denisov, B., Sakevich, V. & Jasilioniene A. (2012). Divergent trends in abortion and birth control practices in Belarus, Russia and Ukraine. *PLoS ONE*, 7(11). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0049986>
- Dmitrieva, A. (2019). *Sudji ne prishli k edinomy mneniju, kak sleduet registrirovat rodishihksia ot surrogatnoi materi detej*. Garant.ru. Hentet 7. desember 2021 fra <https://www.garant.ru/article/1273537/>
- Duggan, L. (2003). *The twilight of equality? Neoliberalism, cultural politics, and the attack on democracy*. Beacon Press.
- Edelman, L. (2004). *No future. Queer theory and the death drive*. Duke University Press.
- Edenborg, E. (2017). *Politics of visibility and belonging. From Russia's 'homosexual propaganda' laws to the Ukraine War*. Routledge.
- Edenborg, E. (2018). Homophobia as geopolitics: 'Traditional values' and the negotiation of Russia's place in the world. I J. Mulholland, N. Montagna & E. Sanders-McDonagh (Red.), *Gendering nationalism. Intersections of nation, gender and sexuality* (s. 67–87). Springer International Publishing.

- Edenborg, E. (2021). 'Traditional values' and the narrative of gay rights as modernity: Sexual politics beyond polarization. *Sexualities*. <https://doi.org/10.1177%2F13634607211008067>
- Eng, D. (2010). *The feeling of kinship: Queer liberalism and the racialization of intimacy*. Duke University Press.
- Engelhardt, A. (2020). The futures of Russian decolonization. *Strelka Mag*. Hentet 7. oktober 2021 fra <https://strelkamag.com/en/article/the-futures-of-russian-decolonization>
- Erofeeva, L. (2013). Traditional Christian values and women's reproductive rights in modern Russia: Is a consensus ever possible? *American Journal of Public Health*, 103(11), 1931–1934.
- Franklin, S. (2013). *Biological relatives. IVF, stem cells, and the future of kinship*. Duke University Press.
- Gamson, J. (2018). Kindred spirits? *Reproductive BioMedicine and Society Online*, 7, 1–3. <https://doi.org/10.1016/j.rbms.2018.04.002>
- Goodfellow, A. (2015). *Gay fathers, their children, and the making of kinship*. Fordham University Press.
- Gurko, T. (2008). Rossia: Sotsialnaja politika v otnoshenii molodykh roditelej. *Vlast*, 6, 10–15.
- Hall, S., Massey, D. & Rustin, M. (2015). *After neoliberalism? The Kilburn Manifesto*. Lawrence & Wishart.
- Ivanova, J. (2021, 20. november). My – vrachi, a ne trgovtsy detmi. *Novaya Gazeta*. Hentet 7. desember 2021 fra <https://novayagazeta.ru/articles/2021/11/20/my-vrachi-a-ne-torgovtsy-detmi>
- Jarksja-Smirnova, E. (2010). Tsennostno-simvolicheskoe prostranstvo semejnoy politiki. *Demoskop Weekly*, 409–410.
- Kayiatos, A. (2012). Shock and Alla: Capitalist cures for socialist perversities at the end of the twentieth century. *Lambda Nordica*, 17(4), 33–64.
- Kirpichenko, M. (2017). Russian legislative practices and debates on the restriction of wide access to ARTs. I M. Lie & N. Lykke (Red.), *Assisted reproduction across borders. Feminist perspectives on normalizations, disruptions and transmissions* (s. 232–249). Routledge.
- Kulpa, R., Mizielinska, J. & Stasinska, A. (2012). (Un)translatable queer? Or what is lost and can be found in translation... I S. Mesquita, M. K. Wiedlack & K. Lasthofer (Red.), *Import – export – transport. Queer theory, queer critique, and activism in motion* (s. 115–145). Zaglossus.
- Leykin, I. (2011). 'Population prescriptions: Pronatalism and the fear of underpopulation in post-Soviet Russia. *Somatosphere*. Hentet 7. desember 2021 fra <http://somatosphere.net/2011/population-prescriptions-pronatalism-and-the-fear-of-underpopulation-in-post-soviet-russia.html/>
- Makarychev, A. (2019). The state and the human body in Putin's Russia. The biopolitics of authoritarian revanche. *PONARS Eurasia Policy Memo*, 597, 1–6.
- Makarychev, A. & Medvedev, S. (2015). Biopolitics and power in Putin's Russia. *Problems of Post-Communism*, 62(1), 45–54.
- Mikolaichjuk, D. (2020, 5. november). Doprosy, aresty i begstvo iz strany. Kak Sledstvennyj komitet boretsia s surrogatnym materinstvom v Rossii. *Snob*. Hentet 7. desember 2021 fra <https://snob.ru/entry/199929/>
- Mizielinska, J. & Stasinska, A. (2018). Beyond the Western gaze: Families of choice in Poland. *Sexualities*, 21, 983–1001.
- Moore, D. C. (2001). Is the post- in postcolonial the post- in post-Soviet? Toward a global postcolonial critique. *PMLA*, 116(1), 111–128.
- Müller, M. (2019). Goodbye, postsocialism! *Europe-Asia Studies*, 71(4), 533–550.
- Müller, M. (2020). In search of the global East: Thinking between North and South. *Geopolitics*, 25(3), 734–755.
- Muravjova, M. (2014). Traditsionnye tsennosti i sovremennye semji: pravovye podhody k traditsii i modernu v sovermennoj Rossii. *Zhurnal Issledovanij Sotsialnoj Politiki*, 12(4), 625–640.
- Oushakine, S. A. (2009). *The patriotism of despair: Nation, war, and loss in Russia*. Cornell University Press.
- Pakhnyuk, L. (2019). Foreign agents and gay propaganda: Russian LGBT rights activism under pressure. *Demokratizatsiya*, 27(4), 479–496.
- Pechjorskaja, N. (2013). Perspektivy rossijskoj semejnoy politiki: Prinuzhdenie k traditsii. *Zhurnal sotsiologii i sotsialnoj antropologii*, 16(4), 94–105.
- Puar, J. K. (2007). *Terrorist assemblages. Homonationalism in queer time*. Duke University Press.
- Pyzik, A. (2014). *Poor but sexy: Culture clashes in Europe East and West*. Zero Books.
- Rajan, S. K. (2006). *Biocapital: The constitution of postgenomic life*. Duke University Press.
- Rao, R. (2020). *Out of time. The queer politics of postcoloniality*. Oxford University Press.
- Rejter, S. (2020, 4. oktober). «Im nuzjno bylo pridumat geev-raschlenitelej, kotorye pokupajut i prodajut nashih detej.» Jurist Konstantin Svitnev – glavnyj figurant dela o trgovle detmi ot surrogatnyh materej. My s nim pogovorili. *Meduza*. Hentet 7. desember 2021 fra <https://meduza.io/feature/2020/10/04/im-nuzhno-bylo-pridumat-geev-raschleniteley-kotorye-pokupayut-i-prodayut-nashih-detey>

- RenTV. (2020, 3. august). *Deti na prodazju. Dokumental'nyj spetsproekt* [Video]. YouTube. Hentet 7. desember 2021 fra <https://www.youtube.com/watch?v=MVyBVIUO2k8>
- Riggs, D. W. & Due, C. (2017). Constructions of gay men's reproductive desires on commercial surrogacy clinic websites. I M. Davies (Red.), *Babies for sale? Transnational surrogacy, human rights and the politics of reproduction*. Zed Books.
- Rivkin-Fish, M. (2010). Pronatalism, gender politics, and the renewal of family support in Russia: Toward a feminist anthropology of 'maternity capital'. *Slavic Review*, 69(3), 701–724.
- Rosenholm, A. & Savkina, I. (2010). «We must all give birth: That's an order»: The Russian mass media commenting on V.V. Putin's address. I A. Rosenholm, K. Nordenstreng & E. Trubina (Red.), *Russian mass media and changing values* (s. 79–101). Routledge.
- Salon Film. (2013, 23. juni). *Doreen Massey on the Kilburn Manifesto* [Video]. YouTube. <https://youtu.be/P2DyPUDzXIM>
- Sheldon, R. (2016). *The child to come. Life after the human catastrophe*. University of Minnesota Press.
- Siegl, V. (2018). The ultimate argument evoking the affective powers of 'happiness' in commercial surrogacy. *Anthropological Journal of European Cultures*, 27(2), 1–21.
- Smietana, M., Thompson, C. & Twine, F. W. (2018). Making and breaking families – reading queer reproductions, stratified reproduction and reproductive justice together. *Reproductive Biomedicine and Society Online*, 7, 112–130.
- Sperling, V. (2015). *Sex, politics and Putin. Political legitimacy in Russia*. Oxford University Press.
- Stella, F. (2015). *Lesbian lives in Soviet and post-Soviet Russia. Post/socialism and gendered sexualities*. Palgrave Macmillan.
- Stella, F. & Nartova, N. (2016). Sexual citizenship, nationalism and biopolitics in Putin's Russia. I F. Stella, Y. Taylor, T. Reynolds & A. Rogers (Red.), *Sexuality, citizenship and belonging: Trans-national and intersectional perspectives* (s. 17–36). Routledge.
- Stepanov, A. (2020, 3. oktober). Rassledovanie: Rossija prevratilas v fabriku 'surrogatnykh detej dlja kitajtsev i geev. *Pervyj Russkij Tsargrad*. Hentet 7. desember 2021 fra https://nsk.tsargrad.tv/articles/rassledovanie-rossija-prevratilas-v-fabriku-surrogatnyh-detej-dlja-kitajcev-i-geev_285694
- Suchland, J. (2018). The LGBT specter in Russia: Refusing queerness, claiming 'Whiteness'. *Gender, Place & Culture*, 25(7), 1073–1088.
- TASS. (2020, 30. september). *Po delu o torgovle mladentsami planirujutsia aresty otsov detej ot surrogatnykh materej*. Hentet september 2021 fra <https://tass.ru/proisshestiya/9596727>
- Thompson, C. (2005). *Making parents: The ontological choreography of reproductive technologies*. MIT Press.
- Tlostanova, M. (2010). *Gender epistemologies and Eurasian Borderlands*. Palgrave Macmillan.
- Tlostanova, M. (2012). Postsocialist ≠ postcolonial? On post-Soviet imaginary and global coloniality. *Journal of Postcolonial Writing*, 48(2), 130–142.
- Tlostanova, M. (2015). Between the Russian/Soviet dependencies, neoliberal delusions, dewesternizing options, and decolonial drives. *Cultural Dynamics*, 27(2), 267–283.
- Vertommen, S., Pavone, V. & Nahman, M. (2022). Global fertility chains: An integrative political economy approach to understanding the reproductive bioeconomy. *Science, Technology, & Human Values*, 47(1), 112–145.
- Vora, K. (2015). *Life support. Biocapital and the new history of outsourced labor*. Minnesota University Press.
- Weis, C. (2021a). Changing fertility landscapes: Exploring the reproductive routes and choices of fertility patients from China for assisted reproduction in Russia. *Asian Bioethics Review*, 13, 7–22.
- Weis, C. (2021b). *Surrogacy in Russia: An ethnography of reproductive labour, stratification, and migration*. Emerald Publishing.
- Weiss, M. L. (2013). Prejudice before pride. Rise of an anticipatory countermovement. I M. L. Weiss & M. J. Bosia (Red.), *Global homophobia: States, movements, and the politics of oppression* (s. 149–173). University of Illinois Press.
- Wiegman, R. & Wilson, E. A. (2015). Introduction: Antinormativity's queer conventions. *Differences*, 26(1), 1–25.
- Wilkinson, C. (2014). Putting 'traditional values' into practice: The rise and contestation of anti-homopropaganda laws in Russia. *Journal of Human Rights*, 13(3), 363–379.
- Yarbrough, M. W., Jones, A. & DeFilippis J. N. (Red.). (2018). *Queer families and relationships after marriage equality*. Routledge.

Vedlegg 1. Russlandbaserte surrogatleverandører

Byrå/ klinikk*	Kategorier før straffesaken	Kategorier etter straffesaken
1	Alle, inkluderer eksplisitt single kvinner og single menn.	Alle, inkluderer eksplisitt single kvinner og single menn.
2	Infertile par og enslige infertile kvinner.	Infertile par og enslige infertile kvinner.
3	Ikke angitt.	Ikke angitt.
4	Infertile par.	Infertile par.
5	Infertile par. Den kinesiske versjonen av nettstedet tilbyr imidlertid surrogati til alle. Klinikken har også samarbeidet med et surrogatibyrå som i ettertid har byttet navn.	Infertile par og kvinner.
6	Infertile par og infertile enslige kvinner.	Infertile par og infertile enslige kvinner.
7	Alle.	Alle.
8	Ikke angitt, men skriver: «Vi tror virkelig at alle fortjener å bygge en familie uavhengig av kjønn, rase, seksuell legning eller sivilstatus».	Ikke angitt, men skriver: «Vi tror virkelig at alle fortjener å bygge en familie uavhengig av kjønn, rase, seksuell legning eller sivilstatus».
9	Alle og eksplisitt homofile menn.	Ikke angitt.
10	Infertile par og single kvinner. Inkluderer eksplisitt homofile menn, men ikke enslige kvinner uten fertilitetsproblemer.	Infertile par og infertile kvinner. Klinikken samarbeider med et surrogatibyrå.
11	Alle, inkluderer eksplisitt single menn.	Nettsiden svarer ikke.
12	Ikke angitt.	Barnløse familier.
13	Ikke angitt.	Alle par og enkeltpersoner.
14	Ikke angitt.	Inkluderer eksplisitt LHBT.
15	Ikke angitt.	Alle, inkluderer eksplisitt single kvinner og single menn.
16	Ikke angitt.	Infertile par og infertile enslige kvinner (avgjørelsen må tas av en spesialist).

*Ta kontakt med artikkelforfatteren dersom du ønsker tilgang til datasettet.